

VAROVANJE ARHIVSKEGA GRADIVA »RSC MEŽICA«

Mihael Pungartnik *

UDK: 930.253

Mihael Pungartnik: Varovanje arhivskega gradiva »RSC Mežica. Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. Zbornik referatov z dopolnilnega izobraževanja, Maribor 1/2002, št. 1, str. 45 - 54.

Izvirnik v slovenščini, izvleček v slovenščini in angleščini, povzetek v angleščini.

Rudnik svinca in cinka Mežica hrani obsežen fond arhivskega gradiva, ki ga je po Zakon o rudarstvu dolžan predati pristojnemu državnemu arhivu. Ker arhivsko gradivo predstavlja neprecenljivo kulturno dediščino in ker bo določen del gradiva ostal v uporabi tudi po zaprtju rudnika, je po našem mnenju smiselno, da se gradivo v celoti ohrani v Mežici. Strokovni nadzor nad hrambo pa opravlja Pokrajinski arhiv Maribor.

UDC: 930.253

Mihael Pungartnik: Safeguarding of the Archival Holdings of the lead and Zinc Mine in Mežica. Technical and Field Related Problems of Traditional and Electronic Archiving. Conference Proceedings, Maribor 1/2002, No. 1, pp. 45 - 54.

Original in Slovenian, abstract in Slovenian and English, summary in English.

The Lead and Zinc Mine Mežica preserves quite a number of archival holdings, that must be handed over to the competent state archives according to the Mining Industry Act. Since these archival records present an invaluable cultural heritage and since many of them will be used after the closure of the mine, too, it seems to be reasonable to store the holdings in Mežica under the professional supervision of the Regional Archives Maribor.

1. UVOD

Po večstoletni tradiciji rudarjenja je mežiški rudnik svinca in cinka pred dokončnim zaprtjem. Glede na veliko obsežnost objekta in dolgo dobo obratovanja obstaja tudi obsežna tehnična dokumentacija, ki je shranjena v rudniškem arhivu.

Zakon o rudarstvu (Ur. l. RS, št. 56/99) določa v 3. odstavku 61. člena, da se morajo rudarski načrti, merske knjige in dokumentacija o stanju rudarskih del, ki se nanašajo na raziskovanje in izkoriščanje, pred ukinitvijo rudarske pravice izročiti v shrambo Arhivu Republike Slovenije, oziroma Pokrajinskemu arhivu Maribor, kot določa 9. člen Zakona o arhivskem gradivu in arhivih (Ur. l. RS, št. 20/97).

Glede na obsežnost in vsebino rudniškega arhiva menimo, da je potrebno ves arhivski fond obdržati v Mežici, za kar je nekaj razlogov. Določena tehnična dokumentacija bo morala biti na razpolago za tiste dejavnosti, ki so povezane z rudnikom in se bodo odvijale tudi po njegovem zaprtju. Menimo pa, da ni smiselno iz arhiva izločati posameznih delov tehnične dokumentacije, ampak da se mora arhiv ohraniti v celoti.

* *Mihael Pungartnik, univ. dipl. inž. geol., glavni tehnični vodja rudnika, Glančnik 6, 2392 Mežica, Slovenija.*

2. VSEBINA TEHNIČNEGA ARHIVA

Glavnino rudniškega arhiva predstavlja tehnična dokumentacija, ostali del dokumentacije (finančno poslovanje, kadrovske - splošne zadeve in drugo) pa je shranjen v centralnem arhivu nekdanjega skupnega podjetja Rudniki svinca in topilnica Mežica, sedaj v arhivu podjetja Rudnik Mežica. V tem arhivu je shranjen tudi del tehnične in druge dokumentacije, ki se nanaša na rudarsko dejavnost (originali različnih dovoljenj in odločb državnih organov v zvezi z raziskovanjem in izkoriščanjem mineralnih surovin).

Tehnični arhiv RSC Mežica v zapiranju sestavljajo tri enote: študijski, jamomerski in geološki oddelek

ŠTUDIJSKI ODDELEK JAME

V študijskem oddelku jame je shranjeno tole gradivo :

1. Projekti

- Odvodnjavanje
- Transport
- Kompresorji in cevovodi
- Električne naprave in instalacije
- Razstreljevanje in vrtanje
- Gradnje jamskih objektov (skladišča razstrelilnih sredstev, remize, skladišča olj in maziv)
- Objekti na površini
- Odkopne metode
- Zunanje raziskave
- Stranski revirji
- Modernizacija tehnologije
- Projekti zapiralnih del
- Diplomске naloge
- Naloge za strokovne izpite
- Pripravniške naloge

2. Načrti- matrice

- Elektro omrežje
- Jamsko orodje
- Nakladalne lopate

- Ventilacija (ventilatorji, zračilna vrata in pregrade, zračilni rovi, kanali in mostovi, cevi, pribor)
- Razstreljevanje
- Odvodnjavanje (črpalne postaje, črpalke, cevovodi, merilne postaje)
- Geologija
- Jaški in vpadniki (Moring, Barget, Union, Fridrih, Helena, Raušerjevo, Graben)
- Komprimiran zrak (kompresorji, cevovodi, kotli, zbiralniki za vodo)
- Transport (lokomotive, vozički, tirnice, pragovi)
- Vodni rov Mežica - Prevalje (profili, oprema, tesarba)
- Vrtanje (vrtalna kladiva, stroji za globinsko vrtanje, vrtalni voz, odkopna kladiva)
- Vitlji (enobobenski, dvobobenski)
- Skraperji in oprema
- Lučalni trak
- Gradnje na površini
- Drobilci
- Žičnice na površini
- Jalovišča
- Odkopne metode
- Mostna in druga dvigala
- Pnevmatika in hidravlika
- Razni rudarski načrti

3. Dokumentacija o strojih in napravah v jami

- Kompresorske postaje, kompresorji
- Črpalne postaje, črpalke
- Vpadniki in jaški
- Vrtalne garniture za globinsko vrtanje
- Lokomotive
- Nakladalne lopate in vozovi
-

4. Ostalo

- Strokovna literatura
- Prospekti

JAMOMERSKI ODDELEK

Na jamomerskem oddelku je shranjeno tole gradivo :

1. Merske knjige

- Kompasna merjenja
- Teodolitna merjenja
- Izenačeni poligoni
- Zunanje meritve

2. Izvirniki jamskih kart na kartonih

- jamske karte - tlorisi v merilu 1:500
- jamske karte - narisi v merilu 1 : 500

3. Matrice

- jamske karte - tlorisi v merilu 1:500
- jamske karte - narisi v merilu 1: 500

4. Razne jamske in površinske karte (tlorisi in profili v različnih merilih)

5. Jamske karte in profili tujih rudnikov (Litija, Leše, Holmec)

- Litija
- Leše
- Holmec

6. Razne jamske in površinske karte (topografske karte, aeroposnetki Koroške)

- Topografske karte
- Aeroposnetki Koroške

6. Delovne skice, zapiski, poročila

7. Strokovna literatura

GEOLOŠKI ODDELEK

Na geološkem oddelku jame je shranjeno tole gradivo :

1. Splošni del

- Dopisi
- Ekskurzije
- Izobraževanje
- Službena potovanja
- Publikacije Zveznega geološkega zavoda
- Reverzi
- Zapisniki

2. Operativne raziskave

- Eksploatacijsko polje
- Delovni načrti
- Globinsko vrtanje - površina
- Globinsko vrtanje - jama
- Poročila (letna, periodična, izredna, o geološkem kartiranju)
- Raziskovalne naloge
- Rudne rezerve

3. Specialne raziskave

- Geofizika
- Geokemija
- Geomehanika in inženirska geologija
- Mineralogija
- Mikroskopija
- Paleontologija
- Kemične analize
- Nekovinske mineralne surovine (diabaz, pegmatit, glinovec)
- Facije
- Izotopi
- Tehnologija

4. Zunanje raziskave

- Litija, Velunja, Remšnik, Puharje, Okoška gora, Bohor, Lepa njiva, Mangart, Razbor, Mokronog, Kitoševiči in druga nahajališča

5. Matrice

- Detajlne obzorske geološke karte v merilu 1:500
- Detajlne obzorske geološke karte v merilu 1:1000
- Pregledne obzorske geološke karte v merilu 1:2000
- Splošne obzorske geološke karte v merilu 1:5000
- Tektonske obzorske karte v merilu 1: 10000
- Geokemijske karte v raznih merilih
- Hidrogeološke karte
- Grafična dokumentacija o raziskovalnih vrtinah
- Geološki profili
- Razne geološke in topografske karte in legende
- Topografske karte
- Operativni obrazci

6. Izvirniki

- Topografske karte v različnih merilih
- Rudniške geološke karte v različnih merilih
- Površinske geološke karte območja mežiških rudišč in okolice v merilu 1:5000
- Geološki profili in stratigrafski stolpci v različnih merilih
- Osnovne geološke karte SFRJ v merilu 1:100000 (ozemlje Slovenije)
- Arhivske delovne karte (platnene in ozalitne jamske delovne karte)

7. Ostali grafični material

Poleg pisne in grafične dokumentacije hrani geološki arhiv tudi vzorce kamnin iz jeder površinskih raziskovalnih vrtin. V arhivu geološke službe se nahajajo tudi mikroskopski preparati (zbruski in obruski) vzorcev kamnin in rud iz mežiškega rudnika in območij, kjer je rudniška geološka služba izvajala raziskave.

3. POMEN ARHIVSKEGA GRADIVA ZA DEJAVNOSTI, KI OSTAJAJO PO ZAPRTJU RUDNIKA

Tudi po izvedenih zapiralnih delih, oziroma likvidaciji družbe RSC Mežica v zapiranju d.o.o., bo določena tehnična dokumentacija še naprej potrebna. Dokumentacija bo potrebna za izvajanje monitoringa in za tiste dejavnosti, vezane na jamske objekte in prostore, ki bodo ostali tudi po zaprtju rudnika (hidroelektrarni PI in PII, vodni rovi, dostopi do virov pitne vode v jami, muzejski deli jame, jamski prostori za odlaganje mulja, dimovodni kanali za odvod plinov iz topilnice, skladišče razstrelilnih sredstev).

3.1. MONITORING

Po izvedenih zapiralnih delih se za obdobje 5 let predvideva tekoče opazovanje in nadzorovanje stanja saniranih objektov in okolja s sistematičnimi meritvami posameznih parametrov na izbranih lokacijah, ki so potencialno nevarne. To so objekti na površini, ki se nahajajo nad opuščeni jamskimi revirji in v samih jamskih prostorih. Za 25 saniranih objektov se ocenjuje, da obstaja potencialna nevarnost nadaljnjih sprememb in te objekte je potrebno opazovati predvideno obdobje. Osnova za izvajanje monitoringa je poleg rudarskih projektov zapiralnih del tudi tehnična dokumentacija, ki jo hrani rudniški arhiv. Tehnično dokumentacijo, brez katere izvedba monitoringa ni mogoča, predstavljajo različne karte (jamske karte in profili, obzorske in površinske geološke karte, geološki profili, situacijske karte jamskih in površinskih objektov...). Ker so mežiška rudišča prostorsko zapleten in obsežen objekt, je nemogoče predvideti, po kolikšnem času se potencialne spremembe lahko zgodijo, zato bo ta dokumentacija trajno aktualna.

3. 2. JAMSKI PROSTORI NAMENJENI DRUGIM DEJAVNOSTIM

3.2.1. PODZEMELJSKI HIDROELEKTRARNI PE I IN PE II

Elektrarni sta locirani v jami na 8. obz. in 12. obzorju. Elektrarna PE I je dostopna neposredno iz republiške ceste Mežica-Črna, PE II pa je dostopna le po Glančnik-rovu. Elektrarni sta med seboj ter glavno transformatorsko in razdelilno postajo v Žerjavu povezani s kabli po jamskih rovih, ki morajo ostati zaradi kontrol in odpravljanja okvar še naprej dostopni. Isto velja za vodni tok v jami iz PE I do PE II in tod po vodnem rovu v Prevalje.

3.2.2. DOSTOP DO VODNIH VIROV

Mežiška rudišča ležijo v kraškem karbonatnem vodonosniku, zato je v jamska dela dotekala velika količina vode. Po prenehanju rudarskih del so nekateri vodni viri v jami postali zanimivi, kot potencialni viri pitne vode, s katero bi se lahko oskrbovali prebivalce celotne Mežiške doline. Ti viri se nahajajo v revirju Union na nivoju vodnega rova (+ 411 m), revirju Topla na obzorju + 1076 m, revirju Graben na 12. obzorju (+417 m) in v Barget-rovu (+ 540 m). Vodni vir v Barget-rovu je že zajet in se uporablja za oskrbo Žerjava s pitno in tehnološko vodo.

3.2.3. ODLAGANJE MULJA

Odpadni mulj, ki nastaja pri proizvodnji mivke v separaciji v Žerjavu, se sedaj odlaga v jamske prostore v revirju Navršnik. Ko bodo ti prostori zapolnjeni, pa se predvideva odlaganje mulja v vzhodni del revirja Graben.

3.2.4. DIMOVODNI KANALI IZ TOPILNICE

Dimni plini, ki nastajajo pri proizvodnem procesu topilnice svinca, se vodijo do izpusta v ozračje skozi dimovodni kanal, ki je prebit v stara rudarska dela v revirju Graben in tod na površje.

3.2.5. SKLADIŠČE RAZSTRELILNIH SREDSTEV

V revirju Graben se na 7. obzorju (+540 m) nahaja skladišče razstrelilnih sredstev, kjer je skladiščeno razstrelivo, vžigalniki in ostala razstrelilna sredstva. Skladišče bo v uporabi tudi po zaprtju rudnika za potrebe minerske skupine, ki izvaja minerska dela na površini (kamnolomi, gradnja cest).

3.2.6. MUZEJSKI DELI JAME

V okviru varovanja naravne in tehnične dediščine mežiških rudišč ostanejo odprti naslednji deli jame : Glačnik-rov z delom revirja Moring na 7. in 8. obzorju (območje ob Moring vpadniku), del rudišča Topla na obzorju +1145 m, del revirja Helena na obzorju Barbara (+790 m) in obzorjem Doroteja (+940 m) in vezni rov Union podkop- Fridrih na 4. obzorju (+644m - 658 m).

3.2.7. ELEMENTARNE NESREČE NA OBMOČJU RUDNIKA

Potencialne elementarne nesreče, ki se lahko zgodijo na območju rudnika, so:

a). Požar v jami

V jami lahko pride do požarov v podzemeljskih elektrarnah, skladišču razstreliva, objektih v muzejskem delu jame v revirju Moring (transformatorska postaja, kompresorska postaja, strojnica dvigala).

b). Požar na površini pred vhodi v rudniške rove

Pri požaru na površini lahko pride do vdorov dimnih plinov v jamo.

c). Vdori vode v jamo iz površine

č). Vdori topilniških plinov v jamo

d). Zruški v jami

e). Plazovi, zdrsi hald

V primeru elementarnih nesreč na območju rudnika bo arhiv moral dati na razpolago določene strokovne podlage. V vsakem primeru morajo biti na razpolago jamske karte in profili, odvisno od vrste elementarne nesreče in objekta pa še geološke karte in profili, hidrogeološke karte, načrti, projekti itd.

3.6.7. GEOLOŠKE RAZISKAVE

Po ustavitvi rudarsko- geoloških raziskav in proizvodnje svinčevo- cinkove rude geološka služba rudnika izvaja raziskave na drugih področjih. Geološka dela in raziskave izvajamo na področju geomehanike, inženirske geologije, hidrogeologije, raziskovanju ležišč nekovinskih mineralnih surovin in drugo. Dela pri teh področjih bomo izvajali tudi v prihodnje, za kar pa nam je obstoječa dokumentacija neobhodno potrebna.

4. POTENCIALNI ZUNANJI KORISTNIKI ARHIVSKEGA GRADIVA

Arhivsko gradivo lahko koristijo tudi občine, upravne enote, znanstveno-raziskovalne in pedagoške ustanove (inštituti, šole, univerza), zavodi, gospodarstvo, privatne osebe in drugi.

5. POMEN ARHIVSKEGA GRADIVA ZA VAROVANJE IN OHRANJANJE DEDIŠČINE RUDNIKA

Rudarstvo je odločilno vplivalo na razvoj Zgornje Mežiške doline, saj je bilo daleč najpomembnejša gospodarska panoga, ki je v teh krajih zapustila številne sledove. Da bi del teh sledov nekdanjega rudarjenja ohranili, so bili deli rudnika svinca in cinka Mežica z občinskimi odloki razglašeni za naravni in kulturni spomenik. Z odlokom Občine Črna na Koroškem (Medobčinski uradni vestnik, 1/1977) sta bila za naravni spomenik razglašena del rudišča Topla in rudišča Helena, zgradba separacije v Žerjavu pa za kulturno-tehnični spomenik. Z odlokom Občine Mežica (Ur. l. RS, št. 8/97) so bili za kulturno-tehnični spomenik razglašeni Glančnik-rov z delom revirja Moring, delavnice in stara rudniška upravna stavba pred Glančnik-rovom.

Stara rudniška uprava je bila obnovljena in urejena v rudniški muzej. V prvem nadstropju je urejena mineraloško - petrološka zbirka, zbirka rud iz posameznih mežiških rudišč in jamomerska soba z raznimi jamomerskimi instrumenti in starimi jamskimi kartami. V teh prostorih sta postavljena tudi stekleni model rudnika in relief, na katerem je predstavljena geološka zgradba ozemlja med Peco in Uršljo goro. V drugem nadstropju so razstavljene naravoslovne fotografije nekdanjega rudarja Maksa Kunca. V tem nadstropju smo uredili tudi prostore, ki prikazujejo stanovanje rudarske družine iz obdobja pred letom 1945.

Še posebej pomembno je, da smo v rudniku uredili nekaj kilometrov rudniških rovov za namen kulturne dediščine in turizma. Uredili smo dostopni rov do jamskega revirja Moring, do koder se obiskovalci peljejo z vlakom zgodovinske vrednosti. V jami je urejena obhodna pot, speljana mimo dobro ohranjenih stacionarnih strojev (kompresor, izvozni stroj...), ki so ohranjeni kot tehnični spomeniki. Ob poti so urejeni tudi prostori, kjer so prikazani delovni postopki v rudniku vse od začetkov rudarjenja pred več stoletji do današnjih dni, ko rudnik zapiramo.

6. ZAKLJUČEK

Arhivska dokumentacija predstavlja pomemben del kulturno-tehnične dediščine rudnika in Zgornje Mežiške doline in bi kot taka dopolnjevala obstoječo muzejsko postavitev. Menimo, da se mora rudniška dokumentacija ohraniti v zaokroženi celoti in da ni smiselno posameznih delov dokumentacije, ki mora biti v uporabi tudi po zaprtju rudnika, izločati iz celote.

Po našem mnenju bi lahko bil rudniški arhiv hranjen v prostorih muzejske zgradbe ali v sedanjih prostorih upravne zgradbe jame in bi bil organiziran kot izpostava pristojnega Pokrajinskega arhiva Maribor.

SUMMARY

SAFEGUARDING OF THE ARCHIVAL HOLDINGS OF THE LEAD AND ZINC MINE IN MEŽICA

After many centuries of mining tradition the Lead and Zinc Mine in Mežice faces the definite closure. Regarding the extensiveness of the mine and the performed work of the mine for a long time a large technical documentation exists and is kept in Mežica.

The majority of the records represents the technical documentation. It comprises three parts: the department of studies, the speleological and the geological department. The first one contains projects, plans, construction plans of machines and many more related documentations. The speleological department contains books of measures, cave maps and profiles, different topographic maps, sketches and other items.

The Mining Industry Act (Official Gazette of the Republic of Slovenia, No. 56/99) defines, that archives have to be handed over to the Archives of the Republic of Slovenia respectively to the Regional Archives Maribor unless the mining rights are revoked. That also is defined by the Archives and Archival Institutions Act (Official Gazette of the Republic of Slovenia, No. 20/97).

According to the size and important contents of the holdings it seems to be better to preserve them in Mežica, because a part of the technical documentation will also be needed after the closure of the mine. The archives will be of great help for the monitoring and for those activities that are connected with cave objects and spaces that will remain after the closure.